

Peterburi Teatajas 1908 järjeloona ilmunud Maruhha kooliõpetaja August Kõivu (1886–1941) pikem ülevaade Eesti-Maruhha külast. Hilisemate maruhhalaste väljarändamine Eestist Tartu, Võru, Orjoli, Harkovi ja Rostovi kaudu. Saabumine Stavropoli linna ja elamaasumine Allmäele (või tegelikult Kasinkasse?). Allmäelt (või Kasinkast?) lahkumine Samarasse, Siberisse ja Maruhhasse. Maruhha küla asutamine ja olud algaastatel. Loomavargused ja tülitamine põlisrahvaste poolt. Selgitus mõistete „passimees” ja „selge” kohta. Venelaste saabumine külla: külavanema ja külakirjutaja viinaga äraostmine; venelaste ülekaalu tekkimine külas. Küla jagamine Vene-Maruhhaks ja Eesti-Maruhhaks. Maapuudus. Eestlaste tegevusetus maa piiride seadmisel ja seetõttu maavõimaluste kaotamine. Eestlaste väljarändamine Maruhhast: Siberisse ja Brasiiliasse São Paulosse. Maruhha kaunis loodus; kliima; malaaria vähesus; kasvatatavad kultuurid. Maisi harimine. Kartuli harimine. Metspirnid kui elatusallikas. Loomapidamise üksikasju: sead ja lehmad. Haridusolud: kooliõpetajad, inimeste huvipuudus kultuuri vastu. Asunduse kooliõpetaja raske elu ja töökohustused, sh. võrreldes pastori omadega. Pastor August Nigol. Eesti-Maruhha postiolud. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Peterburi Teataja (nr. 6), 31. oktoober 1908, lk. 2

Maruha-Eesti asunikude elu algusest tänini.

A. Kõiw

Põhja Kaukasias, Kubani maakonna lõunapoolses sõrwas seisab lumemägede jalul weike Eesti külake nimega Maruha-Eesti. Külas elab 35 perekonda, kes umbes 40 aasta eest mitmest kodumaa nurgast siia on asunud. Omast siiatulekust ja esialgsest elust räägivad paar wanakest, kes ise sellest osawõtnud, huwitavaid lugusi. Sellepärast loodan, et lugeja minule andeks annab, kui teda jookswa elu kaisust mõneks minutiks surnud minewiku sülle wiin.

See oli minewase aastasaja algul. Mõisnikud oliwad talurahwa priiks lasknud, kuid neile oma nõnda nimetatud „[...]wabaduse” andnud, s. o. inimesed saiwad priiks, kuid maa jäi mõisnikkude omanduseks. Tahtis nüüd eestlane weel omal ajaloolisel kodupinnal — Balti kallastel — elada, siis pidi ta selle eest Lääne Euroopa sakslast ööd ja päewa teenima, ja ise seal juures weel nälgima, — kodupesa sai pärispoegadele kitsaks, sest et wõerad kullipojad peremeestena pesasse asusiwad... Siin pidiwad paljud eesti pojad oma linnuwabadust tarwitades pisarsilmil kodumaale selga pöörama, et wõersil omale ulualust otsida. Terwest kodumaast kõlasiwad hüüded läbi:

„Wenemaale wirutagem:

Seal meil isamaa.

Samarasse sirutagem:

Seal meil hingemaa”.

Sellepeale waatamata, et mõisnikud wäljarändajatele kõiksugu takistusi püüdsiwad teha, peasesiwad paljud ometigi kulliküüntest waba õhu kätte ja

lendasiwad kodust kaugele. Ühed jõudsiwad Samara legendikudele, teised Siberi metsadesse ja kolmandad Kaukasia kaljudele. Wiimaste reisist pajata-siwadgi pikemalt eelpool nimetatud paar wanakest.

Kokkukogumise kohaks wäljarändajatele olnud Tartu linn. Siia tulnud mehi Wirust ja Wõrust, Hiiust ja Muhust, idast ja läänest kokku. Ühel ilusal kewa-disel päewal hakkanud reisijate rong Tartust Wõru poole weerema, et maan-teed mööda Kaukasiasse jõuda. Rong seisnud koos 80 wankrist ja enam kui 300 inimesest. Lapsed ja wanakesed sõitnud wankriga kuna tugewamad jala kõrwal kõndinud. Rongi juhiks olnud kaks wana soldatit, kes Wene keelt oskanud ja rongi, kellegi insheneri poolt walmistatud kaardi järele, ühest lin-nast teise juhtinud.

Tähtsamad linnad, millest läbi tulnud, olnud: Wõru, Orell, Harkow ja Rostow Doni kaldal. Reis kestnud kaks kuud. Kolmandamal kuul pärast wäljasõitu saanud nad Stawropoli linna. Siin andnud nad omad passid sisse, mille järele neid nüüdse Allmäe Eesti asunduse kohale wiidud, kus neile maa kätte näida-tud ja elama kästud hakata. Maa olnud hea ja elu waba, kuid wesi olnud halb ja sünnitanud mitmesugusi haigusi, mille tõttu paljud ära surnud. See kohu-tanud järelejääjaid nii, et paljud nimetatud elukoha maha jätnud ja mujale läinud, mõned Samarasse, mõned Siberisse, kuna mõned sügawamale mäge-de sülle tunginud ja meie nüüdse Maruha-Eesti küla asutanud. Elu olnud esi-otsa lahe ja waba, kuid kardetaw. Kodumaalt peasenud ori tundis ennast siin täiesti oma peremehe olema: maad, mis wiljarikas, wõis igaüks künda, kust keegi tahtis, heina wõis igaüks niita, kus ta parema leidis olewat, puud wõis raiuda, kust keegi tahtis ja maja ehitada, kuhu heaks arwas. Kuid kartus met-siku mägede rahwaste eest, kes ühtelugu wägiwaldselt eestlaste wara kallale kippusiwad, sundis wiimaseid ühte hoidma, külana elama ning ööd kui päe-wad walwel olema. Anname sõna ühe wanaeidele, kes ise seda kõike kaasa-elanud ning minewikku meeldetuletades, silmapisaratel minule jutustas:

„Niipea, kui hobune wõi lehm metsa peasis, siis oli ta tatari oma. Ööseks ko-gusime loomad kõik õue peale, tegime keik õuel tule maha ning walwasime ööd läbi; kuid siiski oli juhtumisi, et otse tule äärest hobune wõi lehm ära wiidi, kui pime öö oli; ise nägid, et wiidi, kuid järele ei julgenud minna”. Wanaeit peatas natukene, õhkas sügawaste, ning silmist weeresiwad tal kaks suurt pisarat. Ma sain aru, et mälestus minewiku ilmast midagi mõrudat ta ette tõi . . .

„Korra oli minul lehm toas ja wasikas sängi jala külge kinniseotud”, jätkas ta edasi, „kuid tatar pani toa põlema ja sinna nad põlesiwad kõik — waewalt sain ise poolhalasti wälja, kui juba kokku langes. Keegi ei julgenud oma loo-made juurest ära tulla, minu tuba kustutama, sest igaüks teadis, mis eesmärgil tuba põlema oli pistetud — see ei olnud mitte esimene niisugune juhtumine. Toa lakas oliwad minul Eestimaalt ligitoodud paremad riidehilbud, need põle-siwad sinna; ma jäin kõigest ilma — teised andsiwad minule riidehilbud sel-ga . . . !”

— Siis wist küll kahetsesid, et Eestimaalt ära tulid?” küsisin mina, wanaeide walu nähes.

— „Ei sellepärast kahetsenud ühtigi, ma laenasin teiste käest kirwe ja tegin omale uue maja, ega minul sundijat taga ei olnud — nuumikutest (mõisnikkudest) olin ma ikka lahti; mees käis kroonu silla juures tööl, sealt saime esialgul leiba ja wiljaseemet; ei sellepärast kahetsenud ühti”.

Siin awaneb meie ees selle ikke raskus, mida mõisnik omal ajal eestlaste kaela peale wajutas . . .

Nagu eelpool üteldud, oli esialgetel asujatel maatarwitamise asjus piirita wabadus, kuid ajajooksul muutus asi. Wersta paarkümmend põhjapoolse asu-
siwad kaks kasakate stanitsat (küla), kuhu ühtelugu sisewenemaalt „wapraid wene poegi” juurde wolas. Nõnda kaswasiwad külad kiireste suuremaks, aga maa ei weninud põrmugi laiemaks. Et maa asjus tülid tekkisiwad, mõetis walitsus igale külale oma teatud maajao kätte ja pani nendele kindlad piirid ette, kuna aga küla elanikud, oma kord, saadud osa isekeskis teatud aja peale ära jagasiwad. Ka sai seekord uueste sisserändajate läbi külade kaswamisele walitsuse poolt omad piirid pandud.

Peterburi Teataja (nr. 5), 24. oktoober 1908, lk. 2

Tehti järgmiselt: Kõik sel ajal külas elawad inimesed saiwad külaliikmeteks arwatud ja kohaliku maakonna alla üleswõetud, ning igal külaliikmel oli õigus küla päralt olewast maajaost oma osa saada. Kes uueste juurde tuli, seda ei arwatud mitte küla liikmeks ja temal ei olnud mitte õigust küla maast osa saada, olgu siis, et küla sellega nõus oli ja temale mõne järele jäänud nurga ajutiselt tarwitada andis. Niisuguseid uueste juurdetulejaid nimetati „passimeesteks”, sest et nad aina passiga elada wõisiwad, kuna täieõiguslikud külaliikmeid, kes kohaliku maakonna alla üleswõetud, „selgeteks” nimetati. Tahtis nüüd passimees „selgeks” saada, siis pidi ta selleks küla poolt „prigowori” (protokolli) saama, millega see teda oma liikmeks wastu wõttis. Tarwilisel korral wõis küla oma prigowori ka andmata jätta ning passimees oleks eluajaks passimeheks jäänud, keda „selged”, tema elukorda wõimatuseni kitsendades, külast ka minema oleks wõinud saata. Nõnda oli küla elanikkude suurendamine täieste küla meelewallas, kuna aga küla päralt olewa põllupinna paisutamine küla wõimupiiridest juba väljaspool seisis. Eestlased tarwitasiwad suure agarusega esimest „wõimust” ja jätsiwad teise tähelepainemata. Kes oli siin süüdi, kas wiin wõi mehed? Arwatawaste wist mehed, sest wiin ei tikkunud mitte meeste kallale, waid mehed tikkusiwad wiina kallale, jõiwad ja tegiwad purjuspeadega „prigoworisid.”

Wenelased ei wõtnud oma küladesse enam uusi elanikka juurde, kartes, et maa kitsaks jääb; seal wõtsiwad Iwan ja Wassili wiinapudelid hõlma alla ja sammusiwad Eesti külasse. Siin joodeti külawanem, kirjutaja ja küla usaldusmees purju, need tegiwad prigowori walmis ja sundisiwad külamehi alla kirjutama; kui mõni kangekaelne leidis kes alla ei tahtnud kirjutada, siis anti sellele ka mõni hea „kärakas” ära, ning asi läks edasi. Nii tegiwad eestlased ühe wenelase teise järele omas külas „selgeks”. Mõne aasta pärast oli Maruha

külas juba selgeid wenelasi rohkem, kui selgeid eestlasi. Need hakkasiwad külawalitsust oma kätte kiskuma. Tuliwad tülid ja waielused. Asi lõppes sellega, et walitsus Eesti küla päralt olewa maa kaheks lõhkus: suurema osa saiwad wenelased omaks, kes eestlaste külje alla Maruha-Wene küla asutasiwad, kuna vähem jagu eestlaste kätte jäi. Ka selle maa peal oleksiwad eestlased weel hädawaewalt ära elada saanud, kuid sellest müüdi üks tükk kahe toobi wiina eest Selentschuki meestekloostrile ära, mis mõned werstad meist eemal mägedes asub. Nüüd oli maapuudus käes, mille üle niihästi Maruha eestlased, kui Maruha wenelased kaebasiwad. Eelpool nimetatud paaril kaskate stanitsal, mis 20 wersta põhjapool asusiwad, oli aga maad küllalt. Walitsus saatis uuesti maamõetja wälja, kes nimetatud külade piirid järele pidi waatama ja tarwilisel korral neid ka muuta wõis. Maamõetja saatis Eesti küla ametnikudele käsu: „Homme kell 10 olge minule Maruha jõe kaldal wastu ja näidake minule oma küla piirid”. Niisamasuguse käsu saanud ka Wene külade ametnikud. Eesti omad ei olla aga julgenud karske peaga maamõetja herra ette ilmuda ja wõtnud enne „kuraasi”, mida wenelased neile olla pakkunud. Selle tõttu jäänud nad aga paar tundi hiljemaks, kui õigus. Maamõetja tüdinenud eestlasi oodates juba ära, käskinud siis wenelastel näidata, kust nende külade piirid lähewad. „Mis järele jääb, saab eestlastele”, lisanud ta pahaselt juurde. Wenelased aga oskasiwad piirid nõnda näidata, et palju midagi järele ei jäänud. Eestlaste aia tagant aeti piir läbi, säeti sambad sisse ja anti maa wenelastele. Eestlastele jäi aga igale perele waewalt paari wakamaa wõrra aiamaad ja mõni dessätin karjamaad, mis enamalt jaolt pirnimeetsaga kaetud mäe nõlwakutest ja järskudest orukallastest ning kuristikudest koos seisab.

Nüüd hakkas eestlaste peast wiina aur lahkuma, kuid oli juba hilja — kõik oli kaotatud: iga küla sai oma osa maad, mida enam keegi tema käest ei wõta, kuid eestlased jäiwad ilma. Nõnda on nüüd eestlastel ka uues kodus, jällegi oma endine linnuwabadus käes. Maapuudusel rändawad paljud siit wälja, enamiste Siberisse. Tänewu kewadel läks kolm peret ka Amerikasse Sao-Paulo riiki. Lahkudes walasiwad nad walusaid pisaraid. Aga kes on selles süüdi, kas wiin, wõi mehed . . .?! Oleks eestlased minewikus natukene vähem „karja-jaaku” tarwitanud, nad oleksiwad siin praegu üliõnnelikult elada wõinud: loodus, õhk, wesi ja maapind ühendawad oma headust ja sünnitawad koha, mida otse Eedeniks wõib nimetada. Näitab, nagu oleks Wanataat taewast rajades ja maale ta kohta määrates siin kohal taewa ja maa wahel ühendust otsinud, mille tõttu ta wist siinse maapinnagi nõnda kõrgele ehitas. Kõik iludus ja armsus, mida leekiw luulewõim kujutuste ilmast ette on kannud ja mis taewasse paradiisina omale kehastamist leidnud, — see kõik wedeleb siin pillawas külluses ja ülendab otse kadedust sünnitawalt selle koha wäärtust . . . On kewadel õiekuu kätte jõudnud, siis hakkawad ümbruses olewad pirnimeetsad, metsõunapuud, toomingad, pihlakad ja teised puud õitsema, maapind paiskab kõikisugu lillesid wälja, lindude laul ja õie lehk täidawad iga sammu peal õhku ja muudawad terwet ümberust üheks Jehowa rohuaiaks . . . Pool wägise kisud waate õitsewa pirnimeetsa pealt ära ja saadad seda kaugeemale ning kõrgemale. Seal tõusewad hiiglamäed maapinnalt piirita kõrgusesse ja walgendawad sinawas taewaruumis, nagu kehastatud unistused. Lumi nende latwadel sätendab kuumawa lõunamaa päikese kiirte all ja naeratab

pilkawalt wiimase jõuetuse üle. Nõiduslik pilt tõstab sind olewikust luulewalda, ja sa unustad silmapilguks kõik . . . Olgugi, et sa seda pilti alles esimest korda vaatled, kuid sa leiad temas palju wärwisid, mis sinule nagu kodused, tuttawad, omased näitawad olema. Otsi, ja sa leiad neid muinaslugude ilmast, mida sa lapsepõlwes kaugel kodumaal kuulnud . . . ! Niisugune on loodus. Peale selle on õhk siin wäga puhas ja terwislik. Kodumaal on Kaukasias külmõbi suures kuulsuses, millepärast ka mindgi Kaukasiasse reisimast hoiatadi. Kuid nüüd wõin teatada, et külmõbi aina Lõuna Kaukasias möllab, kuna Põhja Kaukasias seda wäga wähe tuntakse. Ümberringi möllab praegu kardetaw Aasia külaline — kolera, kuid meie juures ei teata temast midagi. Õhu temperatuur ei lähe mitte palju kodumaa omast lahku. Harilik suwine soojus päewa ajal on 25°—30° R, ja taline külm 10°—15° R. See tuleb sellest, et org kus meie asume, kolmelt poolt — lõunast, idast ja läänest — lumemägedega ümber on piiratud, mis õhku jahutawad.

Peterburi Teataja (nr. 6), 31. oktoober 1908, lk. 2

— Suwe ööd on wäga sagedaste meil siin jahedamadki, kui kodumaal. Wett meie külale kannab mägede südamest weike Maruha jõeke, mis mägedel sulawast lumest oma alguse saab ja lõunast põhja poole meie orust pikati läbi jookseb ning meie tarwitustest ülejäänud wee Weike Selentschuki jõkke walab. See wesi on hea ja wõerale joomiseks kahjuta. Mis maapinna headusesse puutub, siis ei oska ma paremad omale ette kujutada. See on must sawisegane muld, mis sõnniku wihkab. Sõnnik weetakse kuhugile kõrwalisesse kohta ja, kui ta seal ära on kuiwanud, pistetakse põlema. Haritawad wiljataimed on umbes needsamad, mis Eestis. Ainult sealse rukki asemel seisab siin nisu esimeses reas, mille tõttu ka rukki leiba siin wäga wähe leidub — rikkad ja waesed, kõik söowad alatasa saia. Ainukene wili, mida siin suurel mõõdul peetakse (peaasjalikult loomade tarwis), on mais. See annab rohket lõikust, kuid nõuab ka hoolast harimist. Et eestlastel maad liiga wähe ja aega palju on siis ei külwagi nad oma aedadesse, mis nende ainukesed põllud on, muud, kui maisi ja kartulid. Mõlemad saawad ühte wiisi wagudesse pandud ja mitu korda suwe jooksul läbi „hakitud”. See hakkimine sünnib raud konksu abil, millega rohu taimed juurest ära rikutakse ja maa wiljajuurte peale hunnikusse kistakse. Nõnda saab terwe „põld” rohust alati puhas hoitud ja näeb nagu mõni taimelawa wälja. Taimelawad ise saawad üles postide otsa ehitatud, nagu Paabeli kiikuwad aiad, sest et maa peal iseäralised weikesed loomad ära rikkuwad. — Kartulid saawad ka sagedaste labidaga kaewatud aukudesse pandud, mille tõttu nad suuremad kaswawad ja rohkem saaki annawad. Nõnda, näituseks, sain mina tänawu selwiisil Eestimaalt ligi toodud weikestest punastest kolmkümmend (30) seemet.

Wenelased, kellel rohkem maad, kaswatawad ka suurel arwul päewalillesid, mille seemneid nad uneski näriwad; isegi kirikus jumala teenistuse ajal ei anta wahel päewalilledele armu.

Kudas saavad nüüd eestlased oma kahe wakamaa suuruse „põlluga” ära elada, mille peal nad ainult maisi ja kartulid kaswatawad? Selle küsimise peale olgu kõige pealt tähendatud, et siin elutingimused igapidi lihtsamad ja lähedamad on, kui kodumaal. Seal kuulsin sagedaste rahwa sõna: „Kingad jalas kigisewad, sõklad kõhus kōsisewad,” kuna siin niisugusega midagi peale pole hakata. Siin saab kõik tegewuse jõud ainult selle peale sihitud, et midagi kõhtu saada; on see täis, siis on elueesmärk käes. Siin wõiks mõne mehe kohta ennem ümberpöörnud rahwa sõna tarwitada: „Koogid kõhus kogisewad, wiisud jalas wigisewad”. Ja ega siis need koogid siin nõnda kallid ole saada. Eestlaste päralt, nagu eelpool juba tähendantud, on mõni dessätin pirni metsa. Niipea, kui sügise kätte jõudnud ja pirnid walmis saanud, tõttawad noored ja wanad, mehed ja naised kottidega metsa, korjawad need pirnisid täis ja toowad koju. Siin kuiwatatakse nad ära, laotakse koormale ja wiidakse 100—200 wersta põhja poole, lagedale maale, kus neid nisu wastu ümber wahetakse. Sellest ep see sai ja koogid tulewadki. Nõnda on siis pirnipuu meie juures umbes sedasama, mis leiwapuu Indias. Sellepärast seisab ta ka seaduse kaitse all: pirnipuud ei tohi keegi maha raiuda ega wigastada. Põletismaterjali saadakse sirgetest sinaritest, mis wäga kõwa puu on ja kodumaa tamme kaugele üle lööb. Kuid nüüd asja juurde. Kust tuleb siis see saia „kõrwaline” wõi „wägi”. Seda saadakse sigadest ja lehmadest. Sigadel on siin piirita wabadus käes. Sündimisest kuni surmani jalutawad nad oma pead ilusates pirnimetsades ümber, wõtawad wahel ümber olewatest kasakate wiljapõldudest „suurust” kah ning ei tule sagedaste ööseksi kodu. Mõnikord juhtub hunt niisuguse „waba” sealarja kallale, see wõtab parajamad omale ja laseb teised minna. Mis kadunud, seda ei leina enam keegi taga. Mõnikord juhtub ka et kasakas wabal tunnil oma hobuse selga istub ja kaugele wiljapõldusid waatama ratsutab. See näeb seal kutsumata wõeraid ja ajab nad oma koju. Kui sigade omanik mõne päewa pärast asjast aru saab, ratsutab ta kasakate külasse, teeb seal kasakaga „uslowie” (tingimised), mille järele nii ja nii palju sigu waewa eest kasakale lubatakse ja ülejäänud kätte saadakse. Sellepeale waatamata, et eestlaste harjasloomi nii palju kaduma läheb, jätkub neid ikkagi eestlastele enestelegi leiwa kõrwaliseks, sest wabaduses kosuwad nad palju ju paremine, kui wangipõlwes.

Teine lugu on aga lehmadega: need seisawad kange walwuse all. Terwe küla kari käib ühte ja küla poolt palgatakse karjane kes neid küla päralt olewal karjamaal hoiab. Iga mees peab 4—7 lüpsilehma. Iseäranis siinsetel lehmadel on see, et nad ilma wasikata piima ei anna. Lõpsi ajal lastakse wasikas enne lehma alla, kes oma mati pealt ära wõtab. On ta natukene juba saanud, siis tõmbab perenaine teda sabapidi lehma juurest ära ning asub ise asemele. Selle waewa peale waatamata, mis lüpsi juures on, saadakse ikkagi lehmalt 3—4 naela wõid nädalas. Iga nädal käib külas wõiostja Pjätigorskist, kes terve aasta läbi wõi naelast 80 kopikat maksab. Wõist saadud raha eest rendiwad eestlased kasakate käest omale heinamaad, sest omal neil seda ei ole. Ennemalt olewat seda heinamaad päris odawalt saanud — poole toobi wiina eest paar dessätini — kuid wiimasel ajal on hind kaunis kõrgele kerkinud. Tänewu aastal näituseks maksti 15—20 rubla dessätinist ja sellegi eest oli waew saada. See asjaolu tekitab kartust, et tulewikus heinamaa saamise

asi üsna täbaraks läheb, mis eestlaste majanduslise aluse koguni ära lõhub ja nende eluwõimaluse siin ilusal maal kinni [...]. Nõnda nuheldakse wanemate patt laste kätte kolmandamast ning neljandamast põlwest saadik nende kätte, kes wiina armastawad . . .

Hariduse idu on siin koguniste kängu jäänud, sest et külas kuni wiimase ajani kooli ei olnud. Alles kuue aasta eest asutas kroonu siia ministeriumi kooli. Kuid seegi ei ole rahwa elus palju häid jälgi järeljättnud, sest et temas peaaegu iga aasta ise kooliõpetaja teenib, kellel igal ühel oma ilmawaated ja metoded on. Ka on siin üks aasta wenelane ametis olnud, kes sõnagi Eesti keelt ei oskanud. Teine aasta jälle on umblätlane siin kooliõpetajaks olnud. Ja nendel ei olnud rahwaga midagi tegemist, kuna nimelt siin kooliõpetaja *rahwakooliõpetaja* peab olema, sest et kool siin ainukene waimlise elu keskpaik on. Tõsi, raske on siin kooliõpetaja tegewus, raskem, kui kodumaal, sest et tegewuse piirkond siin suurem on ja künniks aina kesa leidub . . . Esialgul näitab, nagu oleks inimestel igatsust millegi waimse järele, kuid hakka peale, ja sa näed, et sa oma lootustest petetud oled. Asuta, näituseks, laulukoor. Esimesel harjutusel on terve küla koos, kuna aga 4 ja 5 harjutusel mõni üksik weel näha on. Juba paar aastat kestawad siin nõnda nimetatud „õhtused tunnid täiskaswanud inimeste jaoks”, millede peale Karskuse kuratoriumi poolt abiraha antakse, kuid kahjuks on osawõtmine nendest liiga külm. Ennem mängitakse kuskil sumbunud mullaonnis kaartisi ja joodakse wiina, kui puhtas koolimajas huwitawaid lugusi looduse riigist, ajaloost wõi maateadusest kuulatakse. Kooliõpetaja näeb sagedaste waewa, walmistab ennast tundide kaupa ette, et inimestele midagi paremat pakkuda, kuid seatud ajal läheb ta klassi ja leiab seal ainult 5 wõi 6 „kuulajat” eest. See lõikab isu, nagu kääridega ära ja jätab aina wastiku tundmise südame peale kipitsema . . . Kooliõpetaja täidab siin ka kõstri kohusi. Sellesse käiwad: igapäewane jumala teenistus, laste ristimine, matmine, noorerahwa leerimine ja muud usulised talitused. Ka siit poolt ei puhu kooliõpetaja peale iga kord mitte kõige armsamad tuuled. Kooliõpetaja on terve aasta oma parema äratundmise järele töötanud, oma lühikest puhkeaega, terwist, tööjõudu ja kõike, mis tal wõimalik oli, ohwerdades, osalt kohuse tundmuse sunnil, osalt ka sellepärast, et oma kõikuwat leiwapalukest kinni hoida, mille järele ajades ta tuhandad werstad kodumaalt eemale on weerenud ja, kõike, mis südamel armas, maha jättes, wõõrsile asunud. Ma ütlen, kooliõpetaja töötab wahel iseennast ärasalgawalt, kuid õpetaja, kes aastas korra asundust waatamas käib, leiab siiski weel sagedaste, et kooliõpetaja töö küllalt wiljarikas ei olla. Ka teeb ta mitmesugusi tähtsuseta etteheiteid kooliõpetajale, „töötab” terve päewa külas mitmesuguste küsimuste kallal ja laseb selgeste paista et aina tema töömees on „Issanda wiinamäel”, kuna kooliõpetaja seal juures aina kubjaks on. Aga mis siis, kui asi otse ümberpöördult on . . . ? Kooliõpetaja elab terve aasta patuste juures, sööb ja joob tõlneritega ühes lauas, kannatab kõik nende kannatused ühes ja ei saa selle eest kopikatki maksu: õpetaja tuleb aga aastas korra, waatab kõrgelt üle küla ja saab selle eest 50 rubla. Kui siis kooliõpetaja palwega luteriusu abikassa poole pöörab, et see temale kirikliste toimetuste eest natukenegi tasu määraks, mida küla ise maksta ei jõua, siis teab õpetaja sinna waele seletada, et kuskil maailmas olla kooliõpetajate põli palju raskem ja tasu vähem, kui

meie asundustes — siin ei jääda kooliõpetajal enam midagi nõuda. Wõib ju olla, kuid mis puutuvad siia teised kooliõpetajad? Kuski maailmas olla ju ka kiriku õpetajaid, kes ärewuse päewadel mustade kottide sees olla püherdanud. Kas peawad siis kõik õpetajad seepärast kotti topitud saama? . . . Täna-wu kewadel, kus õp. A. Nigol asundusi läbi sõitnud, olnud asi natukene parem: hr. Nigol näinud ka kooliõpetajas inimest ja töötegitjat . . .

Kõikide teiste raskuste kõrwal, mis asunduse kooliõpetajal kanda, tüütab ka weel see kole üksindus, mida siin [?närida] tuleb. Haritut inimest nähtakse siin, nagu sabaga tähte — ainult harwa. Ainukesed waimlise elu ülewalpidajad on post saadused. Kuid needki saadakse häbemata korratult kätte. Postkontor on 80 wersta kaugel, kust nädalas korra post ära toodakse. Et aga postiwedajad enamaste kõik kirjaoskamata on ja korraga mitme küla posti toowad, siis saad wahel ühe tüki ühest külast, teise teisest, kuna kolmas kaduma läheb. Posti taskul ei ole lukku ees ja kes enne juurde peaseb, see korjab „huwitawamad” kirjad omale.

Meie külas on küll, sellepeale waatamata, et siin inimesed ilma koolihariduse-ta on üles kaswanud, kõik kirjaoskajad, mille eest iseäranis nende eitedele tänu peab ütleva, kes neid vähemalt „Lauluraamatust” ja „Testamendist” lugema on õpetanud. Wiimasel ajal hakkawad mõned juba ajalehtigi lugema, nii 10 perekonna peale üks. Wähe küll, kuid siiski enam kui ilma. Suure igat-susega ootad siin postipäewa; wärisewatel kätel wõtad posti wastu ja ahnel pilgul wahid teda mitu tundi — säält paistab kõik nii kodune wastu . . . Kui suurepäraline siinne loodus ka ei ole, siiski ei jõua ta jäädawalt kodumaalase südant enese külge köita — ikka waatab pilk igatsetes põhja poole ja sagedas-te paisub pisar palgele nii suur, nii kuum! . . . Palju pakitseb rinnas, kuid suu ei oska seda sõnadeks luua! Hüüan lõpuks lauliku sõnadega:

Oh mu kuldne koduraja,
Oh mu ilus isamaa,
Ohkan teie õhku taga,
Waene wõersil hingata.
Taewa tuuled, armu huuled,
Kandke koju mu terwised! . . .